

Онацкий М. Экспроприация имущества и собственности частных предпринимателей Харькова в условиях сворачивания нэпа

В статье рассмотрены методы и способы изъятия государством накопленных и собственности у частных предпринимателей Харькова. Исследованы средства, к которым прибегали нэпманы с целью ухода от налогообложения. Освещена роль специальных структур, созданных властью для более эффективного изъятия имущества и накопленных у представителей «новой буржуазии». Рассмотрены изменения в законодательном обеспечении политики, проводимой большевистским режимом в отношении частнопредпринимательского корпуса в конце 1920-х – начале 1930-х гг.

Ключевые слова: изъятие, частные предприниматели, накопления, имущество, законодательное обеспечение.

Onats'kyi M. Expropriation of property and property of sole proprietors of Kharkiv in the conditions of rolling up of new economic policy

The paper connected with the process of methods and facilities of withdrawal the state of accumulations and property of sole proprietors of Kharkov are considered in the article. The methods of care of nepman are investigational from taxation. The role of the special structures, created power for the effective withdrawal of property and accumulations of representatives of «new bourgeoisie» are highlighted. The change in the legislative providing of policy, by the conducted bolshevist power in to the relation of at the end of 1920th – at the beginning of 1930th connected.

Key words: withdrawal, private businesses, savings, property, legal support.

З ІСТОРІЇ СПЕЦСЛУЖБ

Володимир ОКІПНЮК*

Штатна структура і персональний склад прокурорського нагляду за органами державної безпеки радянської України в 1920–1930-х рр.

У статті досліджується формування та розвиток організаційно-штатної структури підрозділу прокуратури НКЮ УСРР, який здійснював нагляд за органами ДПУ–НКВС республіки. Автор подає біографічні дані прокурорських працівників.

Ключові слова: органи державної безпеки, ДПУ, НКВС, НКЮ, прокурорський нагляд.

Якщо правовий статус, організаційно-правові форми діяльності, кадровий склад органів державної безпеки радянської України 1920–1930-х рр. докладно висвітлено в різноманітних наукових працях, то проблема прокурорського нагляду за діяльністю ДПУ–ОДПУ–НКВС СРСР, незважаючи на підвищений

* Окіпнюк Володимир Тарасович — кандидат юридичних наук, доцент, заступник завідувача кафедри теорії та історії держави і права Національної академії Служби безпеки України.

інтерес до історії сталінського режиму, залишається малодослідженою.

У царині історико-правових досліджень найбільш ґрунтовними працями є дисертації Д. Т. Яковенка, Д. А. Тихоненкова, В. В. Мурзи, Є. І. Шабаліної¹. Проблематиці прокурорського нагляду за органами Державного політичного управління присвячено також спеціальні студії Л. М. Маймескулова і С. А. Черниченка². Але автори переважно характеризують межі компетенції прокурорських органів, форми і методи нагляду в період нової економічної політики та початку 1930-х рр. Тобто поза сферою наукового опрацювання залишаються підрозділи прокуратури, які здійснювали нагляд за органами Народного комісаріату внутрішніх справ у середині та другій половині 1930-х рр. Не розкривається у цих працях також і штатна структура прокурорського нагляду за органами держбезпеки, не досліджено кадровий підбір прокурорських працівників, які безпосередньо були причетними як до становлення прокурорського нагляду за органами ДПУ на початку 1920-х рр., так і до процесу його поступового переродження у 1930-х рр.

Окремі згадки про особливості нагляду прокуратури за діяльністю органів державної безпеки містяться в роботах Г. О. Му-

¹ Яковенко Д.Т. Учреждение прокуратуры УССР, её организация и деятельность в 1922–1925 гг.: Дисс. ... канд. юрид. наук. – К., 1956. – 326 с.; Тихоненков Д.А. Проблемы контролю та нагляду за органами ВУНК–ДПУ УССР у 1918 – на початку 1929 рр.: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Х., 1998. – 18 с.; Мурза В.В. Прокуратура в державному механізмі УССР (1922–1933): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Х., 2003. – 18 с.; Шабалина Е.И. Историко-правовое исследование места и роли органов прокуратуры в механизме советского государства (20–30-е гг. XX в.): Дисс. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2007. – 187 с.

² Маймескулов Л.Н. ГПУ и Прокуратура УССР: становление надзора // Актуальные проблемы формирования правового государства: Краткие тезисы докладов и научных сообщений республиканской научной конференции 24–26 октября 1990 г. – Х., 1990. – С. 57–59; Черниченко С.А. Прокурорский надзор за работой судебно-следственных органов и ГПУ в годы нэпа (1922–1928) // Проблемы законности. – 1997. – Вып. 32. – С. 51–56.

рашина, В. В. Сухоноса, В. Г. Клочкова³. Однак детальний аналіз штатної структури підрозділів прокуратури, які здійснювали нагляд за органами ДПУ–НКВС, характеристики персонального складу цих підрозділів у вказаних дослідженнях відсутні.

Серед праць останнього часу, які намагалися усунути брак біографічної інформації щодо прокурорських працівників 1920–1930-х рр., слід відзначити окремі статті І. Б. Усенка і Ю. І. Шаповала, присвячені керівникам прокурорських підрозділів з нагляду за органами держбезпеки Г. А. Железногорському і Л. О. Крайньому, а також книгу Л. М. Абраменка, А. І. Амонса «Репресовані прокурори в Україні: документи, нариси, матеріали». У статтях міститься детальна біографічна інформація про згаданих прокурорських працівників. Але ті з них, які наглядали за роботою органів державної безпеки, спеціально не означаються, хоча вони займали особливе місце у системі прокурорської ієрархії⁴.

Ця стаття є спробою усунути, по мірі можливостей, прогалини, які існують у сфері дослідження організаційно-штатної структури, кадрового та персонального складу підрозділів, що здійснювали нагляд за органами ДПУ–НКВС: 4-го підвідділу відділу прокуратури Народного комісаріату юстиції (далі — НКЮ) УСРР (1923–1931 рр.); прокуратури ДПУ НКЮ УСРР (1931 – травень 1934 рр.); сектору прокуратури у спецсправах НКЮ УСРР (травень 1934 – липень 1936 рр.); відділу прокуратури у спецсправах НКЮ УСРР (липень–листопад 1936 р.); відділу у спецсправах Прокуратури УСРР (із листопада 1936 р.).

³ Мурашин Г.О. Органы прокуратуры в механизме советского государства. – К.: Наукова думка, 1972. – 178 с.; Сухонос В.В. Організація і діяльність прокуратури в Україні: історія і сучасність. – Суми: Університетська книга, 2004. – 348 с.; Клочков В.Г. Історія прокуратури України. 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Правник, 2004. – 246 с.

⁴ Усенко І.Б. Железногорський Григорій Абрамович // Юридична енциклопедія. – К., 1999. – Т. 2. – С. 426; Шаповал Ю.І. Крайній Лев Олександрович // Енциклопедія історії України. – К., 2008. – Т. 5. – С. 281; Амонс А.І., Абраменко Л.М. Репресовані прокурори в Україні: документи, нариси, матеріали. – К.: Істина, 2009. – 576 с.

Перші організаційні заходи щодо формування централізованого прокурорського нагляду за органами державної безпеки було вжито 23 березня 1923 р., коли колегія НКЮ УСРР (протокол № 71) ухвалила постанову про необхідність запровадження при наркоматі посади помічника прокурора республіки з нагляду за діяльністю ДПУ⁵. Із 1 серпня до цієї роботи приступили співробітники 2-го підвідділу прокуратури, який займався наглядом за органами дізнання й слідства загалом. Відповідно до постанови РНК УСРР від 13 листопада «Про структуру і штат НКЮ» та наказу НКЮ УСРР № 291 від 19 листопада 1923 р., для нагляду за органами ДПУ було створено окремий 4-й підвідділ прокуратури НКЮ УСРР. Остаточні організаційно-штатні зміни схвалила постанова Всеукраїнського центрального виконавчого комітету від 21 листопада 1923 р. «Про доповнення “Положення про НКЮ”». У підвідділі спочатку налічувалося 5 посад: завідувач і помічник прокурора республіки за сумісництвом, два прокурори НКЮ, секретар і діловод⁶. До кінця січня 1924 р. кількість діловодів збільшилася до трьох штатних одиниць⁷.

При проведенні адміністративно-територіальної реформи організаційно-правовою підкомісією з упровадження триступеневої системи управління у квітні 1925 р. розглядався оновлений проект структури та штатів НКЮ УСРР. Наркомат пропонував збільшити число штатних одиниць у підвідділі з нагляду за органами ДПУ до 9. Було додано посади прокурора й діловода. Спочатку підкомісія підтримала цю пропозицію, однак після другого розгляду проекту штату НКЮ УСРР від додаткової посади діловода відмовилися, залишивши тільки додаткову посаду прокурора НКЮ⁸.

Це рішення знайшло законодавче закріплення в постанові РНК УСРР від 6 липня 1925 р. «Про структуру й штати Народно-

⁵ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі — ЦДАВО України), ф. 8, оп. 1, спр. 1315, арк. 19.

⁶ СУ УСРР. – 1923. – № 38. – ст. 523; № 39. – ст. 533; ЦДАВО України, ф. 8, оп. 1, спр. 1495, арк. 154.

⁷ ЦДАВО України, ф. 539, оп. 2, спр. 241, арк. 1 зв.

⁸ Там само, ф. 700, оп. 1, спр. 45, арк. 7, 192.

го комісаріату юстиції УСРР, Найвищого суду УСРР, округових судів і округових прокуратур»⁹. Така штатна чисельність підвідділу у кількості 8 посад — завідувач і за сумісництвом помічник прокурора республіки, три прокурора НКЮ, секретар і три діловоди — зберігалася, принаймні, до червня 1929 р.

Першим завідувачем став С. Я. Янський. Виявлені архівні документи свідчать, що в період його відсутності обов'язки завідувача підвідділу тимчасово виконував у серпні та жовтні 1925 р. Л. С. Ахматов-Ахманицький, який до штату підвідділу не входив і працював на постійній основі в іншому підвідділі відділу прокуратури НКЮ УСРР.

Прокурорами у 4-му підвідділі на початковому етапі працювали С. Я. Янський (до свого призначення на посаду завідувача підвідділу), М. І. Поляков-Ольхін, М. А. Владимирська-Романова, Л. О. Крайній та М. Ю. Санін. Крім цього, упродовж лютого–липня 1924 р. до підвідділу було прикомандировано т.в.о. прокурора при НКЮ О. Б. Ассова-Кабалкіна. Функції секретаря підвідділу виконували М. А. Владимирська-Романова, Є. М. Стеблов, С. В. Руденко, діловодів — Абрамов-Малютін, Ф. Г. Стахейко, С. В. Руденко, А. С. Хейфец, С. З. Шаргей.

Для забезпечення постійної участі керівництва структурних підрозділів прокуратури в роботі колегії НКЮ УСРР на її засіданні від 23 січня 1926 р. (протокол № 6/110) було ухвалене рішення про введення посад заступників у підвідділах прокуратури НКЮ УСРР без збільшення наявних штатів. Однак тільки 24 квітня 1926 р. колегія НКЮ (протокол № 32/136) призначила постійного заступника завідувача 4-го підвідділу, який мав представляти його під час відсутності, хвороби або відпустки завідувача¹⁰. Ним став Л. О. Крайній, котрий був беззмінним заступником протягом майже восьми років.

Із середини 1926 р. персональний склад підвідділу чітко визначився, припинилася плинність кадрів, яка мала місце в попередній період, існуючі вакансії було заповнено постійними працівниками. З квітня 1926 р. посаду керівника підвідділу,

⁹ Зібрання узаконень УСРР. – 1925. – № 53. – Ст. 320.

¹⁰ ЦДАВО України, ф. 8, оп. 3, спр. 2890.

помічника прокурора республіки, замість С. Я. Янського обійняв Г. А. Железнодорожський. На посадах прокурорів НКЮ, крім Л. О. Крайнього, працювали В. П. Кларк і М. А. Гінзбург. Секретарем був Я. С. Шохер¹¹.

Активізація репресивної діяльності органів ДПУ УСРР наприкінці 1920-х – на початку 1930-х рр. призвела до збільшення навантаження на органи прокурорського нагляду і поступового зростання їх штатної чисельності. Із жовтня 1929 р. кількість посад прокурорів НКЮ для нагляду за роботою було збільшено до 4-х, що згодом закріпив штатний розпис 1930 р.¹² Однак і цих прокурорів не вистачало для виконання поточних завдань. Тож керівництво підвідділу пропонувало збільшити кількість співробітників ще на 7 осіб¹³.

Згідно зі статтею 145 розділу 6 Положення про судоустрій від 25 листопада 1931 р., нумерацію підвідділів прокуратури було скасовано, а сам колишній відділ прокуратури НКЮ УСРР отримав назву державної прокуратури та був визначений як орган юстиції, підпорядкований НКЮ УСРР. Нагляд за органами ДПУ здійснював помічник генерального прокурора республіки з нагляду за справами ДПУ або прокурор ДПУ УСРР. Йому підпорядковувалися прокурори управлінь ДПУ УСРР, прокурор окремої касаційної колегії у справах надзвичайних сесій Головного суду Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки та міжрайонних судів і прокурор надзвичайної сесії Верховного суду УСРР¹⁴.

Після переходу у 1932 р. на обласну систему адміністративно-територіального поділу штат прокуратури ДПУ було збільшено спочатку до 9 посад (помічник генерального прокурора, заступник, 6 прокурорів і референт)¹⁵, а згідно наказу НКЮ УСРР № 19 від 29 січня 1934 р. — до 12 посад (помічник генпро-

¹¹ ЦДАВО України, ф. 8, оп. 14, спр. 1895, арк. 81, 138 зв.

¹² Там само, оп. 13, спр. 589, арк. 31, 47, 72; спр. 679, арк. 2, 134 зв., 169 зв.

¹³ Там само, спр. 542, арк. 34.

¹⁴ Там само, оп. 16, спр. 2, арк. 52.

¹⁵ Там само, спр. 318, арк. 2.

курора, 10 прокурорів, один з яких наглядав за органами міліції, і референт)¹⁶. Таким штат підвідділу залишався і станом на 2 квітня 1934 р., хоча з 12 посад 3 прокурорські були вакантними і в наявності, як і раніше, перебувало тільки 9 працівників: помічник генерального прокурора Г. А. Железнодорожський, прокурори Л. О. Крайній, Л. Г. Мальцев, А. Ярошевський, Ф. К. Аудрінг, І.(Ш.) М. Діковський, Прокопенко, референт-стенографіст Рікман-Давидович, референт Л. Ярошевський¹⁷.

У травні 1934 р., відповідно до союзних вимог, відбулася реорганізація НКЮ УСРР і на базі Прокуратури ДПУ було створено сектор із нагляду за ДПУ або спецсектор (сектор у спецсправах), який очолив Л. О. Крайній¹⁸. Штат спецсектора станом на 13 травня і 1 червня 1934 р. становив 8 посад: помічник генерального прокурора (Г. А. Железнодорожський), 6 прокурорів (Л. О. Крайній, Л. Г. Мальцев, А. Ярошевський, Ф. К. Аудрінг, І.(Ш.) М. Діковський, Рікман-Давидович), референт (Л. Ярошевський)¹⁹.

У 1935 р. штат сектору у спецсправах прокуратури республіки було зменшено до 7 посад — помічник генерального прокурора, 5 прокурорів і референт. Однак, згідно зі штатом НКЮ УСРР на 1936 р., знову планувалося збільшити кількість посад підрозділу до 10, за рахунок введення посади керівника підрозділу — заступника генерального прокурора і двох додаткових посад прокурорів²⁰. Як свідчать документи, ці штатні зміни було запроваджено не відразу.

На штатну структуру і функціональні завдання спецсектору у цей період певною мірою вплинула невизначеність у питаннях нагляду за органами міліції, оскільки працівники, які мали його здійснювати, а відтак і штатні одиниці, то виводилися зі складу спецсектору, то знов поверталися. Так, із 1 червня 1934 р. на незначний час нагляд за органами міліції було виділено в

¹⁶ ЦДАВО України, ф. 8, оп. 16, спр. 778, арк. 4.

¹⁷ Там само, спр. 318, арк. 23 зв.

¹⁸ Там само, арк. 34.

¹⁹ Там само, арк. 30, 35 зв.

²⁰ Там само, ф. 288, оп. 1, спр. 14, арк. 8.

окрему структуру — прокуратуру по міліції. До її складу перевели колишнього прокурора спецсектору Прокопенка. Того ж року функцію нагляду за органами міліції повернули до спецсектору, і цим напрямком роботи почав опікуватися Ф. К. Аудрінг. Однак, згідно наказу НКЮ та генерального прокурора республіки (далі — ГПР) УСРР № 5/20.2 від 7 лютого 1935 р., функція нагляду за управлінням міліції у справі адміністративного вислання осіб та паспортизації знову була вилучена з відання спецсектору й передана до сектору радянського і культурного будівництва прокуратури²¹.

Практика показала, що ці заходи не сприяли підвищенню рівня прокурорського нагляду. Тому, відповідно до наказу НКЮ та ГПР № 5/20.97 від 25 січня 1936 р., було ухвалено рішення про створення окремого сектору з нагляду за органами дізнання у складі завідуючого (Ф. К. Аудрінг), двох помічників, референта і кореспондента. До функціональних обов'язків сектору входили нагляд та керівництво роботою органів дізнання й «усебічна допомога» в їх практичній роботі; нагляд за здійсненням законів про паспортизацію; нагляд за практикою і політикою штрафів, які накладає міліція. У складі обласних прокуратур без збільшення штату створювалися сектори з нагляду за органами дізнання з такими ж функціями²².

Але вже в березні 1936 р., відповідно до наказу НКЮ та ГПР № 5/20.105 від 8 березня 1936 р., сектор із нагляду за органами міліції було остаточно передано до складу спецсектору прокуратури як окрему групу. Функції її було дещо розширено за рахунок того, що на неї додатково покладалося методичне керівництво роботою місцевих прокурорів із нагляду за органами міліції, нагляд за роботою трійок по боротьбі з соціально-небезпечним елементом, надання висновків у справах, які надходили на розгляд Особливої наради, а також розгляд позасудових справ, в яких слідство провадила міліція. Такі ж зміни відбулися і в обласних прокуратурах²³. Нагляд у справах, віднесених до

²¹ ЦДАВО України, ф. 8, оп. 16, спр. 1313, арк. 6, 83.

²² Там само, спр. 2410, арк. 12.

²³ Там само, арк. 38; спр. 2411, арк. 18.

відання органів міліції (безпаспортні та кримінальні елементи), як і раніше, було доручено здійснювати Ф. К. Аудрінгу²⁴.

Отже, станом на 14 квітня і 1 червня 1936 р. штат спецсектору становив 9 посад, з яких старший помічник генерального прокурора, завідувач сектору та 8 прокурорів (Л. Г. Мальцев, Ф. К. Аудрінг, І.(Ш.) М. Діковський, Б. М. Шрифтов, А. О. Жарич, Ю. Я. Мینیцький, К. І. Берегулько, Лазаренко). Замість посад заступника і референта спецсектору було надано штатну одиницю прокурора²⁵.

На підставі постанови ЦВК СРСР від 20 липня 1936 р. «Про виділення прокуратури зі складу Народного комісаріату юстиції» наказом наркома юстиції УСРР № 1 від 11 вересня 1936 р.²⁶ (текстуально збігався з наказом прокурора УСРР № 2 від 13 вересня 1936 р.) зі складу НКЮ УСРР було виділено штатні одиниці і працівників для Прокуратури УСРР. По сектору у спецсправах значилося 11 штатних посад. Порівняно з червневим штатним розкладом було запроваджено посаду заступника завідувача сектору, на яку призначили Л. Г. Мальцева, та референта, яким став Зільберт. Персональний склад прокурорів не змінився, тільки через введення посади заступника завідувача сектору з'явилося вакантне місце прокурора і також було окремо визначено, що прокурор Ф. К. Аудрінг наглядатиме за органами міліції.

Відповідно до постанови РНК СРСР № 1961 від 5 листопада 1936 р. «Про структуру Прокуратури Союзу РСР»²⁷, з метою усунення організаційних вад в апараті прокуратури та поліпшення роботи було затверджено нову його структуру, де передбачався відділ у спеціальних справах. Відповідно формувалися штати прокуратур союзних та автономних республік, країв і областей. Нова організаційна схема прокуратури передбачала замість

²⁴ Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі — ГДА СБ України), ф. 6, спр. 50361-фп, т. 1, арк. 137.

²⁵ ЦДАВО України, ф. 288, оп. 1, спр. 1, арк. 92; спр. 4, арк. 23–24.

²⁶ Там само, спр. 12, арк. 5–8; 10–12. Такий склад сектору у спецсправах підтверджується й іншим документом (див.: Там само, спр. 14, арк. 3).

²⁷ Там само, спр. 14, арк. 17.

п`яти ліквідованих відділів — три (слідчий, кримінально-судовий і відділ загального нагляду).

Згідно з постановою РНК СРСР і розпорядженням прокурора СРСР, було здійснено і реорганізацію Прокуратури УСРР. Так, за наказом прокурора республіки № 5/20.153 від 10 листопада 1936 р.²⁸ замість колишніх секторів було організовано 7 відділів, у тому числі відділ у спеціальних справах. Станом на 25 листопада 1936 р. він налічував 11 осіб, з яких помічник прокурора — начальник відділу, заступник начальника відділу, 6 прокурорів (із них 2 — з нагляду за міліцією), стажер, секретар і стенографіст (понад штат)²⁹. Тобто, колишні завідувач сектору і його заступник відповідно були переведені на посади начальника й заступника начальника відділу. Замість прокурорів Б. М. Шрифтова, Лазаренка, Ю. Я. Мینیцького з`явилися нові прокурори — Москаленко і Євгенєв. Останній став другим прокурором відділу, який мав наглядати за органами міліції. Таким чином, кількість прокурорів зменшилася порівняно з вереснем 1936 р. на 1 особу, а замість посади референта з`явилася посада секретаря.

У проекті штату Прокуратури УСРР у 1937 р. спочатку пропонувалося виділити зі складу спеціального відділу нагляд за органами міліції. Спеціальний відділ, який здійснював нагляд тільки за органами НКВС, мав складатися з 10 осіб — заступника завідувача відділу — помічника прокурора, 8 помічників прокурора і референта-стенографіста, а відділ нагляду за міліцією — з 5 осіб — завідувача відділу, старшого помічника прокурора, 2 помічників прокурора і секретаря. Однак згодом було прийняте рішення об`єднати ці відділи в один спеціальний відділ із загальним штатом 15 посад — начальник відділу — помічник прокурора республіки, заступник начальника відділу, 6 прокурорів, 2 прокурори з нагляду за міліцією, секретар, старший референт, референт і 2 інструктори-кореспонденти³⁰.

²⁸ ЦДАВО України, ф. 288, оп. 1, спр. 4, арк. 55–56.

²⁹ Там само, спр. 14, арк. 9–10.

³⁰ Там само, арк. 26, 33, 36.

Зібраний фактичний матеріал дає можливість відтворити приблизний розподіл особового складу підрозділів прокуратури з нагляду за органами ДПУ–НКВС УСРР–УРСР (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Прізвище, ім'я, по батькові	Посада	Термін перебування
Завідувачі (начальники) і за сумісництвом помічники (старші помічники) генерального прокурора		
Янський Саул Якимович	тимчасово виконуючий обов'язки (далі — т.в.о.) завідувача, завідувач 4-го підвідділу відділу прокуратури НКЮ УСРР і за сумісництвом помічник генерального прокурора	05.12.1923– 01.04.1926 рр.
Ахматов-Ахманицький Лев Соломонович	т.в.о. завідувача 4-го підвідділу відділу прокуратури НКЮ УСРР	17–26.08; 06– 22.10.1925 р.
Железнодорожський (Айзенберг) Григорій Абрамович	завідувач 4-го підвідділу (сектору у спецсправах) і за сумісництвом помічник генерального прокурора	24.04.1926– 26.04.1934 рр.
Крайній (Карпіловський) Леонід Олександрович	завідувач (начальник) сектору (відділу) у спецсправах і помічник генерального прокурора (з 26.02.1936 р. — старший помічник прокурора УРСР у спецсправах)	05.1934– 20.01.1937 рр.
Шрифтов-Шрифтелик Бенціон Мойсейович	виконуючий обов'язки начальника відділу у спецсправах Прокуратури УРСР	15–23.03.1937 р.
Аудрінг Фердинанд Карлович	виконуючий обов'язки начальника відділу у спецсправах Прокуратури УРСР	09.08–20.12. 1937 р.

Заступники завідувача (начальника)		
Крайній (Карпіловський) Леонід Олександрович	постійний заступник завідувача 4-го підвідділу	24.04.1926– 05.1934 рр.
Мальцев Лев Григорович	заступник завідувача (начальника) сектору (відділу) у спецсправах	11.09.1936 р.– 02.1937 р.–?
Прокурори (т.в.о. прокурорів) при НКЮ (у спецсправах)		
Янський Саул Якимович	прокурор НКЮ по відді- ленню нагляду за дізнан- ням і слідством (по ДПУ)	06.02– 19.11.1923 р.
	прокурор НКЮ з нагляду за органами ДПУ	19.11– 05.12.1923 р.
Поляков-Ольхін Михайло Іванович	т.в.о. прокурора при НКЮ з нагляду за органами ДПУ	27.11.1923– 06.02.1925 рр.
	прокурор при НКЮ з нагляду за органами ДПУ	26.02 – між 03–06.1925 р.
Асов-Кабалкін Олександр Борисович (Насанель Фраїм Бенціонович)	т.в.о. прокурора при НКЮ, прикомандирований до підвідділу з нагляду за ДПУ	05.02– 07.07.1924 р.
Владимирська- Романова Марія Андріївна	т.в.о. прокурора НКЮ з нагляду за органами ДПУ	05.04.1924– 01.01.1925 рр.
Волков-Гуревич Микола Олексійович ³¹	помічник прокурора з нагляду за ДПУ	1926 р.
Крайній (Карпіловський) Леонід Олександрович	т.в.о. прокурора, прокурор при НКЮ	не пізніше 03.1924– 24.04.1926 рр.
	прокурор НКЮ з вико- нанням функцій постійного заступника завідувача 4-го підвідділу на час відсутності, хвороби або відпустки останнього	24.04.1926– 05.1934 рр.

³¹ Амонс А.І., Абраменко Л.М. Репресовані прокурори в Україні... – С. 372.

Санін (Барон) Михайло Юхимович	прокурор при НКЮ 4-го підвідділу прокуратури НКЮ УСРР	01.08.1925– 05.03.1926 рр.
Кларк Володимир Павлович	прокурор НКЮ	фактично працює з 12.1925 р., офі- ційно призначе- ний з 01.10.1926 до 01.1930 рр.
Гінзбург Макс (Марк?) Абрамович	прокурор при НКЮ з нагляду за органами ДПУ	19.06.1926 (офіційно призначений 01.10.1926 р.) – 27.05.1929 рр.
Тюков М.М.	прокурор при НКЮ з нагляду за органами ДПУ	27.05– 1.09.1929 р.
Юшкевич Олександр Феоділович	прокурор при НКЮ з нагляду за органами ДПУ	01.09.1929– 02.03.1930 рр.
Коляда Петро Сергійович	прокурор при НКЮ УСРР з нагляду за органами ДПУ УСРР	02.12.1929– 02.1932 рр.
Аудрінг Фердинанд Карлович	прокурор із нагляду за органами ДПУ УСРР	05.1930 (можли- во, із 03.1931) – 09.08.1937 рр.
Діковський Ізольд (Шольд) Михайлович	помічник прокурора у справах ДПУ, прокурор Особливого відділу ДПУ УСРР, прокурор сектору (відділу) у спецсправах	1931 (можливо, 1932 р.) – 1937 рр.
Батрак Митрофан Єфремович ³²	прокурор із нагляду за органами ДПУ	09.10–16.10. 1932 рр.

³² Амонс А.І., Абраменко Л.М. Репресовані прокурори в Україні... – С. 352.
Див. також: Центральний державний архів громадських об'єднань
України (далі — ЦДАГО України), ф. 263, оп. 1, спр. 32103 фп; ГДА СБ
України, м. Донецьк, спр. 7108-2ф.; згодом (17.01–02.08.1933 р.)
М. Є. Батрак обіймав посаду прокурора Чернігівської області (див.:
[Електронний ресурс]: [http://www.archives.gov.ua/Publicat/References/
Chernigiv_2003.pdf](http://www.archives.gov.ua/Publicat/References/Chernigiv_2003.pdf)).

Ярошевський А.	прокурор при НКЮ з нагляду за органами ДПУ	1932–1935 рр.
Голодницька Ганна Костянтинівна	прокурор спецсектору	13.04–28.10. 1935 р.
Коваленко-Кузнецов Андрій Олександрович	помічник прокурора у спецсправах	13.03–14.04. 1935 р.
Міницький Юзеф Янович	прокурор НКЮ УСРР по спецсектору	20.11.1935 – 10.1936 рр. ³³
Москаленко	прокурор відділу у спецсправах Прокуратури УРСР	? – 15.09.1935– 25.11.1936– 9.08.1939 рр. – ?
Євгеньєв	прокурор відділу у спецсправах Прокуратури УРСР, здійснював нагляд за органами міліції	17.07.1935– 25.11.1936–?
Лазаренко	прокурор відділу у спецсправах	?–15.09.1935– 25.11.1936 рр.
Прокопенко	прокурор відділу у спецсправах Прокуратури УРСР, здійснював нагляд за органами міліції	02.04.1934 (можливо, із 1932) – 01.06.1936 рр.
Шрифтов-Шрифтелик Бенціон Мойсейович	прокурор відділу у спецсправах Прокуратури УРСР	16.06.1935– 15.03.1937 рр.
Жарич Анатолій Олексійович	помічник прокурора республіки у спецсправах, прокурор спецсектору Прокуратури УСРР	(не пізніше 28.06.1935 – можливо, до 1938 рр.)
Берегулько К.І.	помічник прокурора спецсектору	(можливо, із 14.04.1936– 03.1938 рр. – ?)
Хомич	прокурор у спецсправах прокуратури республіки	(орієнтовно 1937– 02.1938 рр.)
Табачний Микола Якимович	стажист по посаді прокурора спецсектору	(листопад 1936 р.)

³³ ЦДАГО України, ф. 263, оп. 1, спр. 872, арк. 72–73, 190.

Секретарі (референти)		
Владимирська-Романова Марія Андріївна	секретар 4-го підвідділу відділу прокуратури НКЮ УСРР	фактично з 12.06.1923, формально з 19.11.1923 по 05.04.1924 рр. ³⁴
Стеблов Є.(?) М.	секретар 4-го підвідділу прокуратури НКЮ УСРР	фактично з 24.04.1924, юридично з 07.05. по 02.07.1924 рр.
Руденко Семен Васильович	секретар 4-го підвідділу прокуратури НКЮ УСРР	15.07– 20.10. 1924 рр.
Шохер Яків Соломонович	секретар 4-го підвідділу прокуратури НКЮ УСРР	17.03.1925– 16.08. 1926 рр.
Рікман-Давидович	референт-стенографіст	? – 29.01– 01.06.1934 р. – ?
Ярошевський Л.	референт	? – 29.01– 01.06.1934 р. – ?
Орлова-Бахмутська Руфь Саулівна	секретар сектору у спецсправах	19.09.1934– 11.02.1935 рр.
Зільберт	секретар сектору у спецсправах	09–11.1936 р. – ?
Діловоди (канцелярські працівники)		
Абрамов-Малютін	діловод 4-го підвідділу прокуратури НКЮ УСРР	19.11.1923– 24.05.1924 рр. ³⁵
Стахейко Федір Григорович	діловод 4-го підвідділу прокуратури НКЮ УСРР	04.08–20.10. 1924 рр.
Руденко Семен Васильович	діловод 4-го підвідділу прокуратури	20.10–01.11. 1924 рр.
Хейфец Ася Соломонівна	діловод 4-го підвідділу прокуратури	22.04–12.08. 1924 р. – ?

³⁴ ЦДАВО України, ф. 288, оп. 7, спр. 260, арк. 23.

³⁵ Згідно з наказом НКЮ УСРР № 480 від 28.05.1924 р. (з 24.05.1924 р.), зарахований до резерву НКЮ з прикомандируванням до слідчої частини як стажист (див.: ЦДАВО України, ф. 8, оп. 2, спр. 1457, арк. 50 зв.).

Шаргей С.З. ³⁶		? – 29.05– 11.08.1924 р. – ?
Ванасек Марія Костянтинівна	стенографіст (понад штат)	25.11.1936 р. – ?

Біографії вказаних співробітників прокуратури, які здійснювали нагляд за органами державної безпеки, на наш погляд, є доволі цінним джерелом до вивчення особливостей прокурорського нагляду. Відтак доцільно детальніше дослідити відповідні дані керівників, прокурорів і технічних працівників підрозділів прокуратури з нагляду за органами держбезпеки республіки.

АССОВ-КАБАЛКІН ОЛЕКСАНДР БОРИСОВИЧ (НАСАНЕЛЬ ФРАЇМ БЕНЦІОНОВИЧ) Народився 13 (26) червня 1897 р. у Тульчині. Єврей. Член КП(б)У з липня 1919 р. Освіта середня — закінчив комерційне училище, із 1924 р. навчався у Харківському інституті народного господарства.

До революції працював конторником, служив в армії, у 1916–1918 рр. навчався у 2-му Петроградському університеті (колишній психоневрологічний інститут). У 1918 р. повернувся в Україну — член Тульчинського повітового комітету. До грудня 1919 р. служив у Червоній армії. У січні 1921 – липні 1922 рр. — член колегії Харківського губернського ревтрибуналу. У 1922 р. пленум Верховного Суду УСРР за порушення чинного законодавства ухвалив рішення про невідповідність О. Б. Ассова-Кабалкіна у роботі в ревтрибуналах.

1924 р. направлений ЦК КП(б)У в розпорядження НКЮ. Спочатку, із 5 лютого по 7 липня 1924 р., був прикомандирований як т.в.о. прокурора до підвідділу з нагляду за ДПУ, згодом, упродовж 18 липня 1924 – 10 липня 1925 рр., — помічник волинського губпрокурора. Із 12 серпня 1925 по 19 травня 1926 рр. — прокурор 3-го підвідділу відділу прокуратури НКЮ УСРР, 19 травня – 21 жовтня 1926 р. — прокурор 5-го підвідділу

³⁶ У 1934 р. працювала в іноземному відділі ДПУ УСРР (див.: ГДА СБ України, ф. 9, спр. 667, арк. 53 зв.).

відділу прокуратури, 21 жовтня 1926 – 27 травня 1927 рр. — прокурор 6-го підвідділу відділу прокуратури.

У 1940 р. проживав у Москві, працював інженером 1-го Московського авторемонтного заводу³⁷.

АУДРИНГ ФЕРДИНАНД КАРЛОВИЧ Народився 10 липня 1900 р. у м. Лібава Курляндської губернії (Латвія). Німець. Член РКП(б) з 1921 р. Освіта середня, закінчив Харківську церковно-приходську школу.

У 1914–1918 рр. працював копіювальником у креслярському бюро на заводі «Гельферіх-Саде» у Харкові. У березні–квітні 1918 р. не працював, проживав у харківській рідні³⁸. Після повернення радянської влади до середини 1920 р. був контролером Харківського губпродкому, потім секретарем Подільської підкомісії з вивозу цукру. У 1921 р. отримав відпустку і поїхав до Харкова.

Із 1 квітня 1921 по 5 жовтня 1922 рр. — у ЧК: секретний співробітник, секретар особливого відділу Харківського військового округу. У середині 1921 р. Київською губернською ЧК стосовно працівників Подільської підкомісії з вивозу цукру було порушено кримінальну справу за фактами зловживань. Ф. К. Аудрінга, як колишнього працівника комісії, було заарештовано в адміністративному порядку строком на 1 місяць і 8 днів. Проте висунуті звинувачення не підтвердилися і його звільнили³⁹.

У 1922–1925 рр. Ф. К. Аудрінг працював партійним слідчим у Харківській контрольній комісії, а з 1925 р. — старшим слідчим у Харківському окружному суді⁴⁰.

Із травня 1930 р. (можливо, з березня 1931 р.) перейшов на роботу до 4-го підвідділу Прокуратури УСРР, що здійснював нагляд за ДПУ республіки: працював прокурором Південного ОКТВ ОДПУ, брав участь у засіданнях Особливої наради при колегії ДПУ УСРР. Із 1934 р. розглядав справи на осіб, які виси-

³⁷ ЦДАВО України, ф. 288, оп. 7, спр. 38.

³⁸ ГДА СБ України, ф. 6, спр. 50361-фп, арк. 76.

³⁹ Там само, арк. 22, 89, 171 зв.

⁴⁰ Там само, арк. 43.

лалися в адміністративному порядку за вироком Особливої наради при колегії ДПУ УСРР, як представник прокурорського нагляду надавав висновки щодо правомірності застосування адміністративної висилки⁴¹.

Із 9 серпня по 20 грудня 1937 р. Ф. К. Аудрінг — виконувач обов'язки начальника відділу у спецсправах Прокуратури УРСР⁴². До 4 травня 1938 р., тобто до моменту арешту органами УДБ НКВС, працював прокурором із нагляду за слідством в УРСР.

17 жовтня 1939 р. Ф. К. Аудрінга було засуджено на 3 роки виправно-трудоих таборів. Термін покарання зараховувався з 5 травня 1937 р.⁴³

Згідно з рішеннями Кіровського райкому ВКП(б) м. Києва від 7 вересня 1940 р., Київського міськкому ВКП(б) від 19 вересня 1940 р. і Київського обкому ВКП(б) від 15 жовтня 1940 р., Ф. К. Аудрінга, «как осуждённого органами соввласти», виключено з партії (за іншими даними, це сталося 1938 р. у зв'язку з арештом)⁴⁴. Заяву Ф. К. Аудрінга на адресу XVIII Всесоюзної партійної конференції про перегляд його справи від 21 травня 1941 р. було залишено без задоволення.

Після відбуття покарання повернувся до Харкова. У період німецької окупації з жовтня 1941 по січень 1943 рр. Ф. К. Аудрінг співпрацював із новою адміністрацією міста, обіймаючи посаду заступника начальника української поліції Харкова. Помер у січні 1943 р.

17 червня 1959 р. вирок стосовно Ф. К. Аудрінга було опротестовано Прокурором Української РСР. На підставі цього 14 серпня 1959 р. ухвалою судової колегії у кримінальних справах Верховного Суду УРСР постанову Особливої наради було скасовано, а справу припинено за відсутністю складу злочину. Утім, членство Ф. К. Аудрінга в партії у 1989 р. поновлене не було.

⁴¹ ГДА СБ України, ф. 6, спр. 50361-фп, т. 1, арк. 99. Про участь у засіданнях Особливої наради свідчать її протоколи, які зберігаються в Галузевому державному архіві Міністерства внутрішніх справ України.

⁴² ГДА СБ України, ф. 6, спр. 50361-фп, т. 1, арк. 172 а.

⁴³ Там само, арк. 1.

⁴⁴ Там само, арк. 75.

АХМАТОВ-АХМАНИЦЬКИЙ ЛЕВ СОЛОМОНОВИЧ Народився 21 грудня 1899 р. у Жашкові Київської губ. Єврей. Член ПЛСР 1917–1919 рр. Член РКП(б) з 1919 р. Освіта вища. У 1917–1919 рр. — секретар Київського культвідділу земсоюзу, заступник завідувача історико-літературної частини культвідділу Румфронту. У 1918 р. — комісар колишнього Російського зовнішньоторговельного банку. У 1919–1920 рр. — комісар Полтавського земства, завідувач інформаційного відділу НКЗС УСРР, начальник відділу управління Київського губревкому, член колегії Полтавського губкомунгоспу. У 1920–1922 рр. — секретар РНК УСРР. 1922–1924 рр. — помічник київського губпрокурора, 1924–1925 рр. — київський губпрокурор. У 1925–1926 рр. — прокурор Верхсуду УСРР. 1 червня, 30 вересня, із 17 по 26 серпня і з 6 по 22 жовтня 1925 р. — т.в.о. завідувача 4-го підвідділу прокуратури НКЮ УСРР. Із 4 червня 1926 р. — заступник завідувача 5-го підвідділу прокуратури НКЮ УСРР. До 1933 р. продовжував працювати в Наркомюсті республіки, а потім перейшов на роботу до РНК УСРР. Із серпня 1934 р. — обласний прокурор Дніпропетровської обл., згодом начальник відділу трудових колоній НКВС УСРР.

У 1930 р. колегією ДПУ УСРР за боротьбу з контрреволюцією нагороджений іменною зброєю — маузером.

Заарештований 31 липня 1936 р. органами НКВС. Військовою колегією Верховного Суду СРСР 8 березня 1937 р. засуджений за ст. 54-8 і 54-11 КК УСРР. Реабілітований ухвалою Військової колегії Верховного Суду СРСР від 23 вересня 1957 р.

ВЛАДИМИРСЬКА-РОМАНОВА МАРІЯ АНДРІЇВНА Народилась у жовтні 1896 р. у Самарі. Батько — інженер, мати — міщанка. У ранньому дитинстві переїхала у Вільно. Освіта середня — закінчила Віленську гімназію (1914 р.). Член РКП(б) з 1920 р. У 1914–1919 рр. проживала в Петрограді, Москві, Уфі та Курську.

1920–1922 рр. — працювала в різних судових установах: штабному і Ставропольському відділах ревтрибуналів Кавказького фронту, відділах ревтрибуналів 34-ї дивізії 9-ї Кубанської

армії, 2-ї стрілецької дивізії 1-го Кавалерійського корпусу, Каспійського військового флоту.

Із 12 червня 1923 р. — на роботі в органах прокуратури. Зарахована до резерву НКЮ УСРР із прикомандируванням до відділу прокуратури для використання як канцелярський працівник майбутнього підвідділу з нагляду за ДПУ. Виконувала обов'язки секретаря 4-го підвідділу прокуратури, а згодом прокурора НКЮ з нагляду за органами ДПУ (5 квітня 1924 – 1 січня 1925 рр.). Із 1 січня 1925 по 15 травня 1926 рр. — завідувач таємної частини НКЮ УСРР. 15 травня – 5 червня 1926 р. — т.в.о. прокурора НКЮ. Із 5 червня 1926 р. переведена до 5-го підвідділу прокуратури НКЮ УСРР⁴⁵.

ГІНЗБУРГ МАКС (МАРК?) АБРАМОВИЧ Народився 1901 р. у м. Ромни. Єврей⁴⁶. Одружений із сестрою Г. А. Железногорського — Євгенією Абрамівною Айзенберг (1903 р.н.).

Працював в інституті шкіряної промисловості, згодом секретарем Васильківського райпарткому КП(б)У. Прокурор при НКЮ з нагляду за органами ДПУ, офіційно призначений із 1 жовтня 1926 р., хоча фактично працював з 19 червня 1926 по 27 травня 1929 рр. Заступник київського обласного прокурора (1935 р.), обласний прокурор (із 17 липня 1936 до січня 1938 рр.).

У січні 1938 р. виключений із партії, згодом поновлений⁴⁷. Репресований⁴⁸.

ГОЛОДНИЦЬКА ГАННА КОСТЯНТИНІВНА Народилася 1903 р. Член КП(б)У. Освіта нижча, за фахом — пакувальниця. Прийнята на посаду прокурора з 1 лютого 1931 р. Працювала прокурором спецсектору з 13 квітня по 28 жовтня 1935 р.⁴⁹

⁴⁵ ЦДАВО України, ф. 288, оп. 7, спр. 260, арк. 28.

⁴⁶ Там само, ф. 8, оп. 13, спр. 588, арк. 2.

⁴⁷ ГДА СБ України, ф. 6, спр. 43197-фп, т. 2, арк. 25, 29, 60.

⁴⁸ Амонс А.І., Абраменко Л.М. Репресовані прокурори в Україні... – С. 33.

⁴⁹ ЦДАВО України, ф. 8, оп. 16, спр. 1345, арк. 19.

ДИКОВСЬКИЙ ІЗОЛЬД (ШОЛЬД) МИХАЙЛОВИЧ Народився 1903 р. в Олександрії (за іншими даними — уродженець с. Н-Стародуб; із 1937 р. — Олександрівського району Миколаївської області⁵⁰). Єврей⁵¹. Член РКП(б) з 1930 р.⁵² Освіта — вища юридична. У 1926–1927 рр. — секретар однієї з колегій Харківського окрсуду, згодом (після закінчення інституту) слідчий, а потім помічник харківського окрпрокурора.

Із 1931 (можливо, 1932 рр.) — у прокуратурі республіки: помічник прокурора у справах ДПУ, у 1934 р. — прокурор особливого відділу ДПУ УСРР. Брав участь у засіданнях Особливої наради при ДПУ УСРР.

Починаючи з 1934 р., ухвалював висновки по справах НКВС для розгляду спецколегією Верховного Суду УСРР і Особливою нарадою НКВС СРСР. Із 11 червня 1935 р. — прокурор сектору (відділу) у спецсправах. 15–25 вересня 1936 р. відряджався до Москви. У 1937 р. парторганізацією Прокуратури УСРР обвинувачувався у приховуванні соціального походження (батько був поміщицьким управляючим (прикажчиком) і мав власний будинок, мати після його смерті вийшла заміж за багатого торговця), перебуванні під час громадянської війни у молодіжній сіоністській організації. У подальшому звинувачення зняли, однак був репресований⁵³.

ЖАРИЧ АНАТОЛІЙ ОЛЕКСІЙОВИЧ Народився 1904 р. Член РКП(б) із 1918 р. Працював помічником прокурора республіки у спецсправах, згодом прокурором спецсектору Прокуратури УСРР (не пізніше 28.06.1935 – можливо, до 1938 рр.). Член партійного комітету Прокуратури УРСР (лютий 1938 р.)⁵⁴.

⁵⁰ Амонс А.І., Абраменко Л.М. Репресовані прокурори в Україні... – С. 389.

⁵¹ ЦДАВО України, ф. 8, оп. 23, спр. 5, арк. 78.

⁵² ЦДАГО України, ф. 263, оп. 1, спр. 872, т. 2, арк. 20.

⁵³ Амонс А.І., Абраменко Л.М. Репресовані прокурори в Україні... – С. 389–390; ГДА СБ України, ф. 6, спр. 43197-фп, арк. 219–229.

⁵⁴ ЦДАГО України, ф. 263, оп. 1, спр. 872, арк. 25.

ЖЕЛЕЗНОГОРСЬКИЙ (АЙЗЕНБЕРГ) ГРИГОРІЙ АБРАМОВИЧ Народився 1896 р. у м. Тараща у сім'ї лікаря. У 1916 р. закінчив Білоцерківську гімназію. Батько Г. А. Железнодорожського був дантистом, на час арешту сина в 1938 р. проживав у Білій Церкві. Молодший брат Григорія Абрамовича — Айзенберг Олександр Абрамович (1898 р.н.), безпартійний, — працював лікарем при Київському медичному інституті, був асистентом академіка М. Д. Стражеска, доктором медицини.

Крім синів, у родині Айзенбергів було дві доньки. Айзенберг (за чоловіком — Гінзбург) Євгенія Абрамівна (1903 р.н., місце народження — Біла Церква) працювала адвокатом у колегії захисників у Києві, а до цього — юрисконсультом однієї з державних установ Харкова. Айзенберг (за чоловіком — Покрас) Софія Абрамівна (1907 р.н., місце народження — Біла Церква) у 1925 р. працювала діловодом таємної частини НКЮ УСРР⁵⁵, згодом — економістом транспортного сектору прокуратури НКЮ УСРР. Дружиною Г. А. Железнодорожського була Євдокія Михайлівна Григор'єва (1898 р.н.), з якою він перебував у цивільному шлюбі з 5 травня 1924 р.

До революції Г. А. Железнодорожський працював учителем⁵⁶. Упродовж 1916–1919 рр. перебував у партії есерів, очолюючи її Білоцерківський повітовий комітет (1916 р.). У червні–липні 1917 р. — член партії лівих есерів. Згодом обраний керівником сформованого з есерів і меншовиків виконавчого бюро рад Південно-Західного краю, від якого був делегований до Центральної Ради. У 1918 р. очолив Білоцерківську раду робітничих і солдатських депутатів, а в 1919 р. переїхав до Києва і вступив до КП(б)У. Тоді ж змінив прізвище з Айзенберг на Железнодорожський. Із 1919 р. працював в органах юстиції. Його було призначено верховним слідчим радянської України, а згодом виконуючим обов'язки харківського губпрокурора⁵⁷.

Згідно з наказом по Державній прокуратурі УСРР від 20 січня 1923 р., т.в.о. харківського губпрокурора Г. А. Желез-

⁵⁵ ЦДАВО України, ф. 288, оп. 7, спр. 11.

⁵⁶ Усенко І.Б. Железнодорожський Григорій Абрамович. – С. 426.

⁵⁷ ГДА СБ України, ф. 6, спр. 43197-фп, т. 1, арк. 15–16.

горського було затверджено на посаді харківського губпрокурора⁵⁸. Брав участь у засіданнях колегії НКЮ УСРР (наприклад, тільки з квітня по грудень 1925 р. Г. А. Железнодорожський був присутній на п'яти засіданнях)⁵⁹.

На початку 1926 р. Г. А. Железнодорожського призначено прокурором НКЮ УСРР, а з 24 квітня 1926 р. — помічником генерального прокурора УСРР із нагляду за органами ДПУ УСРР та одночасно завідуючим 4-го підвідділу.

У 1930–1934 рр. як представник прокурорського нагляду входив до складу Особливої наради при колегії ДПУ УСРР і був особисто причетний до незаконних репресій⁶⁰.

Із 26 квітня 1934⁶¹ по 10 вересня 1936 рр. Г. А. Железнодорожський обіймав посаду голови Верховного Суду УСРР.

На початку 1935 р. призначений уповноваженим ЦК КП(б)У щодо проведення «чистки» прикордонної смуги в Мархлевському національному польському районі. Брав участь у підготовці та здійсненні масових депортацій із прикордонної смуги.

Відповідно до наказу Прокуратури УСРР № 649 від 10 вересня 1936 р.⁶² Г. А. Железнодорожський вступив на посаду генерального прокурора України. Згідно з наказом по Прокуратурі СРСР № 691 від 29 жовтня 1936 р., для об'єднання методичного керівництва слідчою діяльністю всіх органів прокуратури при прокурорі СРСР А. Я. Вишинському і під його головуванням було створено центральну методичну раду, яка мала заслуховувати звіти республіканських, крайових, обласних прокурорів і методбюро республіканських прокуратур про їх роботу в ділянці слідства, а також розглядати й обговорювати методичні заходи щодо керівництва слідством, які пропонувалися особи-

⁵⁸ ЦДАВО України, ф. 8, оп. 1, спр. 1252, арк. 5.

⁵⁹ Там само, спр. 1887.

⁶⁰ ГДА СБ України, ф. 13, спр. 517, арк. 68; Усенко І.Б. Железнодорожський Григорій Абрамович. – С. 426; Амонс А.І., Абраменко Л.М. Репресовані прокурори в Україні... – С. 48.

⁶¹ Зібрання законів УСРР. – 1934. – № 17. – Ст. 144.

⁶² Усенко І.Б. Железнодорожський Григорій Абрамович. – С. 426; ЦДАВО України, ф. 288, оп. 1, спр. 12, арк. 1.

сто прокурором СРСР. До складу цієї ради входив і Г. А. Железнодорогорський⁶³.

Наказом по Прокуратурі СРСР № 407 від 1 серпня 1937 р. Г. А. Железнодорогорського було звільнено від обов'язків генерального прокурора УРСР. Одночасно виключено з партії як «троцькіста». Пізніше поновлено в лавах ВКП(б), однак партійного квитка він не отримав «в связи с тем, что о нём своевременно вопрос поставлен не был»⁶⁴. Із квітня 1937 по 25 квітня 1938 рр. перебував на посаді юрисконсульта Наркомторгу УРСР. Заарештований 25 квітня 1938 р. Уже 28 квітня 1938 р. написав власноручну заяву про бажання дати «докладні свідчення» про «контрреволюційну організацію»⁶⁵.

У постанові про притягнення як обвинуваченого від 10 травня 1938 р. Г. А. Железнодорогорському інкримінувалося членство у правотроцькістській організації та шпигунство на користь польської розвідки⁶⁶. Того ж дня він дав власноручні показання. Слідство завершилося 16 липня 1938 р.⁶⁷

Однак ще 13 липня 1938 р. органи НКВС звернулися з клопотанням до Президії Верховної Ради СРСР про подовження терміну ведення слідства та тримання під вартою Г. А. Железнодорогорського до 13 серпня. Дозвіл було отримано⁶⁸. Напевне, строки проведення попереднього слідства та утримування під вартою й надалі подовжувалися, оскільки обвинувальний висновок було оголошено лише 21 вересня 1938 р. Проте, документи щодо цього в архівно-кримінальній справі відсутні.

21 вересня 1938 р. обвинувальний висновок по справі Г. А. Железнодорогорського затверджено наркомом внутрішніх справ УРСР і помічником головного військового прокурора РСЧА. У ньому ст. 54-6 (шпигунство) було перекваліфіковано

⁶³ ЦДАВО України, ф. 288, оп. 1, спр. 2, арк. 27.

⁶⁴ ГДА СБ України, ф. 6, спр. 43197-фп, т. 1, арк. 6 зв.

⁶⁵ Там само, арк. 34.

⁶⁶ Там само, арк. 8.

⁶⁷ Там само, арк. 151.

⁶⁸ Там само, арк. 9.

на ст. 54-1 а, яка передбачала відповідальність за зраду Батьківщині. Того ж дня підготовче засідання Військової колегії Верховного Суду СРСР ухвалило передати справу Г. А. Железнодорогорського до суду за ст. 54-1 а, 54-8, 54-11 КК УРСР із застосуванням «закона від 1 грудня 1934 р.»⁶⁹. Справа слухалася у закритому судовому засіданні без участі звинувачення та захисту, без виклику свідків⁷⁰. Вироком виїзної сесії Військової колегії Верховного Суду СРСР в Києві від 22 вересня 1938 р. Г. А. Железнодорогорського було засуджено (за ст. 54-1 а, 54-8 і 54-11 КК УРСР — участь у троцькістській організації і шпигунство на користь Польщі) до вищої міри покарання. Вирок виконано того ж дня⁷¹.

Із початком реабілітації 23 листопада 1956 р., згідно з висновком головного військового прокурора, справу Г. А. Железнодорогорського разом із матеріалами додаткового розслідування було направлено до Військової колегії Верховного Суду СРСР для скасування вироку у зв'язку з нововідкритими обставинами та припинення справи за відсутністю складу злочину⁷². 25 травня 1957 р. ухвалою військової колегії Верховного Суду СРСР Г. А. Железнодорогорського було реабілітовано.

КЛАРК Народився 1893 р. в Іркутську. Росіянин. Закінчив **ВОЛОДИМИР** технічний коледж у Брісбені (Австралія). Член **ПАВЛОВИЧ** РКП(б) із 1920 р. У 1906–1909 рр. проживав з батьками в Японії (Наґасакі), а з 1909 по 1917 рр. — в Австралії (Брісбен). Протягом 1912–1917 рр. — підданий Великобританії під вигаданими ім'ям та прізвищем (Вальтер Ґрей). Працював найманим робітником у промисловості й сільському господарстві. У 1917 р. повернувся в Росію. У Читі вступив до червоної гвардії. Воював у загоні С. Г. Лазо — розвідником, а згодом начальником санчастини. У 1918 р. поранений потрапив у полон і був

⁶⁹ Ідеться про постанову ЦВК СРСР від 1 грудня 1934 р. «Про порядок ведення справ про підготовку або здійснення терористичних актів», яка отримала назву «закона від 1 грудня 1934 р.».

⁷⁰ ГДА СБ України, ф. 6, спр. 43197-фп, т. 1, арк. 237–242, 243.

⁷¹ Там само, арк. 247.

⁷² Там само, арк. 327–329.

ув'язнений у Верхньоудинській тюрмі, звідки звільнився завдяки тому, що видав себе за австралійського кореспондента.

У 1920–1922 рр. — голова Новосибірського губвідділу трудової повинності, Сибкомпраці (Омськ), заступник завідувача японської секції Далекосхідного бюро Комінтерну (вів секретну роботу по лінії НКЗС). Із 25 січня 1923 по 13 червня 1924 рр. — уповноважений Приморського губвідділу ДПУ. До 17 листопада 1925 р. — помічник прокурора Приморської губернії. Із цієї посади звільнено у зв'язку з переїздом до Харкова, де на той час мешкав його батько. З грудня 1925 по січень 1930 рр. — прокурор НКЮ з нагляду за ДПУ УСРР, хоча формально призначений на посаду прокурора НКЮ з 1 жовтня 1926 р. У 1926–1927 рр. виступав прокурором-доповідачем у справах надзвичайних сесій із вироком до вищої міри покарання, що розглядалися в порядку касації Верховним Судом УСРР. Із 5 січня 1930 по 2 вересня 1931 рр. — директор Української промислової академії. Звільнений за погодженням із ВРНГ УСРР за станом здоров'я. З 9 грудня 1931 по грудень 1932 рр. — директор видавництва «Кокс і хімія». До вересня 1933 р. — директор Всеукраїнського інституту техніко-економічної інформації. Із вересня 1933 по липень 1934 рр. — начальник сектору комунального господарства Держплану УСРР. З 16 вересня 1934 по 2 березня 1935 рр. — завідувач науковим кабінетом бібліотеки Народного комісаріату місцевої промисловості, начальник гірничо-паливного відділу цього ж відомства. Із березня 1936 р. — начальник сектору машинобудування Держплану УСРР.

27 листопада 1937 р. заарештований, а 25 вересня 1938 р. «трійкою» при Київському УНКВС УРСР засуджений до розстрілу. 5 лютого 1957 р. ухвалою військтрибуналу Київського військового округу реабілітований.

КОВАЛЕНКО-КУЗНЕЦОВ АНДРІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ Народився 1906 р. Член КП(б)У. Росіянин. Освіта нижча, за фахом — столяр. Працював помічником прокурора у спецсправах із 13 березня по 14 квітня 1935 р. (накази НКЮ УСРР № 168 і № 181)⁷³.

⁷³ ЦДАВО України, ф. 8, оп. 16, спр. 1345, арк. 59.

КОЛЯДА ПЕТРО СЕРГІЙОВИЧ Народився 9 червня 1905 р. у с. Синява (тепер — Рокитнянського району Київської області). Українець. Закінчив сільську школу та в 1924 р. — окружну партшколу в Умані. Згодом на комсомольській роботі — політінспектор, організатор ЛКСМ Брусилівського району, з березня 1925 р. — секретар Тетіївського, а з жовтня 1925 по квітень 1926 рр. — Сквирського райкомів ЛКСМ, член райвиконкому, із травня 1926 р. — секретар Фастівського райкому ЛКСМ.

Із 20 лютого по 8 липня 1927 р. — т.в.о. помічника білоцерківського окрпрокурора, з 8 липня 1927 по 2 грудня 1929 рр. — помічник білоцерківського окрпрокурора. З 2 грудня 1929 по лютий 1932 рр. — прокурор НКЮ з нагляду за органами ДПУ УСРР⁷⁴. Член Особливої наради при колегії ДПУ УСРР⁷⁵. Протягом лютого–листопада 1932 р. за мобілізацією ЦК ВКП(б) направлений контролером Наркомзему (пізніше — Наркомраднаргоспів) СРСР до зернового раднаргоспу ім. Каширіна Оренбурзького району Середньоволзького краю. Після повернення в УСРР працював в органах військової прокуратури, яка здійснювала нагляд за прикордонними та внутрішніми військами ДПУ–НКВС: 17 листопада 1932 – 15 жовтня 1934 рр. — помічник, дільничний прокурор ПО і ВО ДПУ УСРР Київської області, 15 жовтня 1934 – січень 1936 рр. — дільничний прокурор ПО і ВО НКВС УСРР Дніпропетровської області, з січня по 14 квітня 1936 р. — т.в.о. заступника військового прокурора ПО і ВО НКВС УСРР, з 14 квітня 1936 по 21 лютого 1938 рр. — заступник військового прокурора ПО і ВО НКВС УСРР⁷⁶.

25 вересня 1938 р. у м. Києві виізною сесією Військової колегії Верховного Суду СРСР за ст. 54-1 б, 54-7, 54-8, 54-11 КК УРСР засуджений до вищої міри покарання із застосуванням закону від 1 грудня 1934 р. Реабілітований Військовою колегією Вер-

⁷⁴ ЦДАВО України, ф. 288, оп. 7, спр. 741.

⁷⁵ Про участь у засіданнях Особливої наради свідчать протоколи, які зберігаються в Галузевому державному архіві Міністерства внутрішніх справ України.

⁷⁶ ГДА СБ України, ф. 6, спр. 39250-фп.

ховного Суду СРСР 30 березня 1957 р., а 20 червня 1959 р. — відновлений у КППС.

КРАЙНИЙ Народився 3 травня 1889 р. у м. Рівне Волинської губернії в міщанській родині. Батько був власником соломорізної майстерні (за іншими даними — фабрики). У 1903 р. закінчив початкове училище, згодом екстерном чотири (за іншими даними — два) класи реального училища.

У 1904–1907 рр. — член Єврейської соціалістичної партії, агітатор, член районного партійного комітету в Рівному.

Із 1910 р. розпочав кар'єру журналіста — працював в газеті «Юго-Западная Русь» (м. Дубно). З 1911 р. видання переїхало до Рівного і через рік Л. О. Крайній обійняв посаду завідуючого редакцією. У 1915 р. — кореспондент київської газети «Вести» в Рівному. Згодом переїжджає до Києва, де влаштовується редактором газети «Новости Полудня» (з березня 1916 р. — «Вечерние новости»). Працював редактором до липня 1917 р. Потім до середини 1919 р. був безробітним⁷⁷.

Із 15 травня 1919 р. — інструктор-організатор, редактор щотижневої газети політвідділу особливого корпусу військ ВУЧК (з 15 серпня 1919 р. — Київський сектор військ внутрішньої охорони республіки в Україні) «Красный меч», де друкувалися статті пропагандистської, ідейно-політичної та культурно-освітньої спрямованості, обґрунтовувалася необхідність червоного терору, визначалася роль органів і військ ВУЧК; публікувалися окремі нормативні акти надзвичайних комісій, хроніка діяльності Київської губернської ЧК та ВУЧК; повідомлення про розкриті підпільні антибільшовицькі організації, списки розстріляних за постановами колегії ВУЧК та деякі інші матеріали (вірші, листи червоноармійців і т.д.). За пропаганду червоного терору на шпальтах цієї газети серед київської громадськості Л. О. Крайній отримав прізвисько «Льва Кривавого».

Із 15 грудня 1919 по травень 1920 рр. — слідчий, а потім уповноважений Київської губернської ЧК. У травні 1920 р., після здобуття Києва поляками, працював уповноваженим Хар-

⁷⁷ ЦДАГО України, ф. 263, оп. 1, спр. 46122, т. 1, арк. 15.

ківської губернської ЧК (група спекуляції і злочинів за посадою), а потім секретарем президії Харківської губернської ЧК.

3 березня 1920 – 19 січня 1937 рр. — член РКП(б). Рекомендацію на прийняття його до партії підписав голова Харківської губернської ЧК В. А. Балицький. Двічі виключався з партії. Перший раз — за ухвалою ЦКК від 13 червня 1922 р. на 6 місяців за конфлікт у партійному осередку Першої канатної фабрики та наклепницьку статтю, другий — за відмову евакуюватися.

Із 1 грудня 1920 р. — голова комісії обвинувачів Харківського губернського ревтрибуналу. З 25 грудня 1921 р. — голова культкомісії та фабзавкому Першої канатної фабрики в Новій Баварії (м. Харків). Працював до 25 листопада 1923 р. Потім перебував у відпустці, наданій ремонтною партійною комісією.

Після відпустки Л. О. Крайній розпочав роботу в органах юстиції. Згідно наказу НКЮ УСРР № 318 від 13 грудня 1923 р., його було зараховано до резерву Наркомюсту з прикомандируванням до відділу прокуратури. У статусі резервного співробітника перебував до 14 січня 1924 р., коли, згідно наказу НКЮ УСРР № 344, був призначений виконуючим обов'язки прокурора при Наркоматі юстиції⁷⁸.

Л. О. Крайнього планували відрядити на роботу до Чернігівської губернії, однак 16 лютого 1924 р. постановою колегії НКЮ УСРР це призначення було скасоване і його залишили у Харкові на посаді співробітника підвідділу прокуратури НКЮ УСРР з адміністративного нагляду⁷⁹. Після виділення з нього окремого 4-го підвідділу з нагляду за органами ДПУ Л. О. Крайній став співробітником останнього. Можливо, не останню роль у призначенні відіграло його колишнє «чекістське» минуле. 8 березня 1924 р., згідно постанови колегії республіканського Наркомюсту (протокол № 18), закріпленою в наказі НКЮ УСРР № 400, на час відрядження завідуючого 4-м підвідділом, його було призначено т.в.о. завідуючого підвідділом із нагляду за органами ДПУ⁸⁰.

⁷⁸ ЦДАВО України, ф. 8, оп. 2, спр. 1457, арк. 6; оп. 1, спр. 1315, арк. 129.

⁷⁹ Там само, оп. 14, спр. 1886, арк. 8 зв.

⁸⁰ Там само, спр. 1886, арк. 14 зв.

30 серпня 1924 р. Л. О. Крайньому було надано 6-місячну відпустку зі збереженням утримання. Однак уже 27 жовтня 1924 р.⁸¹ він повертається до роботи, бере участь у засіданнях колегії НКЮ УСРР як представник від 4-го підвідділу прокуратури Наркомюсту, а під час відряджень (5–10 листопада 1924 р., 17 грудня 1925 р.) та чергових відпусток С. Я. Янського (з 1 червня по 15 липня 1925 р.), відповідно до постанови НКЮ УСРР, виконував обов'язки завідуючого 4-м підвідділом. Л. О. Крайній займав у цей час посаду прокурора (за іншими джерелами — у 1924 р. т.в.о. прокурора, помічника прокурора, а в 1925 р. вже прокурора при НКЮ) Народного комісаріату юстиції УСРР⁸².

Відповідно до постанови колегії НКЮ УСРР № 32/136 від 24 квітня 1926 р. змінилося керівництво 4-го підвідділу. С. Я. Янський залишив посаду завідуючого, а виконання його обов'язків було покладене на помічника генерального прокурора з нагляду за ДПУ Г. А. Железнодорожського. Постійним заступником завідуючого 4-м підвідділом прокуратури НКЮ на час відсутності, хвороби та відпусток останнього призначено Л. О. Крайнього, який одночасно продовжував виконувати функції прокурора НКЮ УСРР⁸³.

Із 1934 р. після скасування ДПУ УСРР і створення союзно-республіканського НКВС Л. О. Крайній очолив сектор (відділ) у спецправах і за сумісництвом був помічником генерального прокурора, а з 26 лютого 1936 до 20 січня 1937 рр., тобто до звільнення з роботи, — обіймав посаду старшого помічника прокурора УРСР у спецправах. 29 листопада – 8 грудня 1936 р. тимчасово виконував обов'язки прокурора УСРР⁸⁴.

При Л. О. Крайньому роботу спецсектору було розподілено на дві частини (групи). Перша, так звана оперативна група, здійснювала нагляд за діяльністю органів НКВС УРСР, друга, касаційна, переглядала справи в порядку касаційного провадження.

⁸¹ ЦДАВО України, ф. 8, оп. 2, спр. 1457, арк. 123.

⁸² Там само, спр. 58, арк. 43; спр. 1457, арк. 127, 134; оп. 14, спр. 1887, арк. 114, 200; ф. 288, оп. 7, спр. 1962, арк. 49–50, 62.

⁸³ Там само, ф. 288, оп. 7, спр. 1962, арк. 77.

⁸⁴ ГДА СБ України, ф. 6, спр. 43197-фп, т. 1, арк. 273.

Рішенням бюро Петровського райкому ВКП(б) м. Києва від 19 січня 1937 р. Л. О. Крайнього було виключено з партії. 20 січня 1937 р. це рішення схвалили закриті партійні збори парторганізації прокуратури УРСР⁸⁵. Згідно наказу прокуратури УРСР № 18 від 20 січня 1937 р. його було звільнено⁸⁶.

5 липня 1937 р. заарештований співробітниками 4-го відділу УДБ НКВС УРСР, розпочалося попереднє слідство за звинуваченнями у співробітництві в дореволюційний період із царською охранкою (ст. 54-13 КК УРСР)⁸⁷. 11 серпня 1937 р. у постанові про притягнення Л. О. Крайнього як обвинуваченого йому вже інкримінували «активную борьбу с революционным движением при царизме и белых и контрреволюционную троцкистскую деятельность», що передбачалось ст. 54-13 і 54-10 ч. 1 КК УРСР⁸⁸. Як свідчать матеріали архівно-кримінальної справи Л. О. Крайнього, за період з 11 по 22 серпня 1937 р. з ним було проведено 8 допитів⁸⁹. 27 серпня 1937 р. його додатково притягли як обвинуваченого за ст. 180 КК УРСР за те, що «скрывал исключение из партии в 1922 г., социальное происхождение, присвоил себе стаж с 1920 г., неправильно показал участие в РСДРП и службу в РККА»⁹⁰.

Наприкінці вересня 1937 р. у справі Л. О. Крайнього було підготовлено обвинувальний висновок, в якому збереглися обвинувачення тільки за ст. 54-13 і 180 КК УРСР, тобто зникла троцькістська діяльність. Співробітники УДБ НКВС УРСР вважали, що справа мала бути направлена на розгляд спецколегії Київського обласного суду, тобто у загальному судовому порядку. Однак 26 вересня 1937 р. виконуючий обов'язки начальника відділу у спецправах Прокуратури УРСР Ф. К. Аудрінг ухвалив постанову про визнання Л. О. Крайнього «соціально-

⁸⁵ ЦДАГО України, ф. 263, оп. 1, спр. 46122, т. 2, арк. 24–26, 110.

⁸⁶ ГДА СБ України, ф. 6, спр. 43197-фп, т. 1, арк. 273.

⁸⁷ ЦДАГО України, ф. 263, оп. 1, спр. 46122, т. 1, арк. 3–5.

⁸⁸ Там само, арк. 11.

⁸⁹ Там само, арк. 15–20, 23–32, 36–38, 41–44, 47–50, 53–56.

⁹⁰ Там само, арк. 11 а.

небезпечною особою» й направлення його справи на розгляд Особливої наради при наркомі внутрішніх справ СРСР. Ухвалу було затверджено 2 жовтня 1937 р. народним комісаром внутрішніх справ УРСР⁹¹.

3 жовтня 1937 р. Л. О. Крайнього було повідомлено про завершення слідства у його справі і направлення її на розгляд Особливої наради. Згідно з постановою останньої від 1 грудня 1937 р., звинуваченого було заслано строком на 5 років (рахувався з 8 липня 1937 р.) до м. Петропавлівська Казахської РСР. 20 січня 1938 р. він прибув до місця відбування покарання⁹².

Уже у заслання 2 березня 1942 р.⁹³ Л. О. Крайнього було повторно засуджено Північно-Казахстанським обласним судом за ст. 58-10 ч. 2 і 58-11 (остання стаття зі звинувачення виключена ухвалою колегії Верховного Суду Казахської РСР від 6 квітня 1942 р.) до 7 років виправно-трудова таборів із поразкою у правах на 5 років. Ще відбуваючи у заслання з УРСР у 1938 р. Л. О. Крайній був хворий на туберкульоз. Очевидно, захворювання прогресувало, оскільки у травні 1942 р. його достроково звільнили з виправно-трудова табору, а вже в лютому 1943 р. він помер⁹⁴.

У другій половині 1950-х рр. справу Л. О. Крайнього було переглянуто. Однак спочатку, згідно з постановою прокурора відділу з нагляду за слідством в органах державної безпеки, затвердженою заступником прокурора УРСР 22 грудня 1956 р.,

⁹¹ ЦДАГО України, ф. 263, оп. 1, спр. 46122, т. 1, арк. 172–177.

⁹² Там само, арк. 180, 204.

⁹³ У копії ухвали Верховного Суду Казахської РСР напевно помилково подається 1943 р., оскільки далі у цьому ж документі датою смерті вказано лютий 1943 р. На підтвердження того, що точною датою повторного засудження Л. О. Крайнього є 1942 р., свідчать документи про його партійну реабілітацію від 1989 р., які зберігаються в архівно-кримінальній справі (див.: ГДА СБ України, ф. 6, спр. 43197-фп, т. 2, арк. 253, 261).

⁹⁴ ЦДАГО України, ф. 263, оп. 1, спр. 46122, т. 2, арк. 234, 244. На думку деяких дослідників, датою смерті Л. О. Крайнього (Карпіловського) є не лютий 1943, а лютий 1944 р. (див.: Амонс А.І., Абраменко Л.М. Репресовані прокурори в Україні... – С. 62).

скаргу дружини Л. О. Крайнього про перегляд справи її чоловіка було відхилено за «отсутствием оснований к пересмотру дела»⁹⁵. Однак 29 жовтня 1957 р. до судової колегії з кримінальних справ Верховного Суду СРСР у порядку нагляду надійшов протест заступника генерального прокурора СРСР, в якому пропонувалося справу Л. О. Крайнього щодо постанови Особливої наради при наркомі внутрішніх справ СРСР припинити за відсутністю складу злочину. Паралельно 30 листопада 1957 р. президія Верховного Суду Казахської РСР скасувала вирок Північно-Казахстанського обласного суду стосовно Л. О. Крайнього за недоказовістю звинувачення⁹⁶. Після отримання цих матеріалів 28 лютого 1958 р. ухвалою судової колегії у кримінальних справах Верховного Суду УРСР Л. О. Крайнього було повністю реабілітовано⁹⁷. Один із колишніх колег у 1950-х рр. дав йому таку характеристику: «О нём я остался плохого мнения как о человеке и члене партии. В его отношении к товарищам проявлялось высокомерие, неуважение, нетактичность, но каких-либо антисоветских проявлений с его стороны я не замечал»⁹⁸.

МАЛЬЦЕВ ЛЕВ ГРИГОРОВИЧ Народився 1901 р. Росіянин⁹⁹. Член РКП(б) з 1919 р.¹⁰⁰ Обіймав посаду заступника запорізького окружного прокурора (01.01.1930 р.)¹⁰¹. У 1930-х рр. здійснював нагляд у справах ЕКВ ДПУ–УДБ НКВС: прокурор ЕКВ ДПУ УСРР (орієнтовно з 1930 до травня 1934 рр.), прокурор сектору у спецправах (із травня 1934 до вересня 1936 рр.), заступник завідувача сектору (відділу) у спецправах (з 11 вересня 1936 орієнтовно до лютого 1937 рр.). У 1932 р. брав участь у засіданнях Особливої наради при ДПУ УСРР¹⁰².

⁹⁵ ЦДАГО України, ф. 263, оп. 1, спр. 46122, т. 2, арк. 230–233.

⁹⁶ Там само, арк. 234–235, 244–246.

⁹⁷ Там само, арк. 255–256.

⁹⁸ Там само, арк. 303.

⁹⁹ ЦДАВО України, ф. 8, оп. 23, спр. 5, арк. 78.

¹⁰⁰ ЦДАГО України, ф. 263, спр. 872, т. 2, арк. 20.

¹⁰¹ ЦДАВО України, ф. 8, оп. 16, спр. 2, арк. 1.

¹⁰² Там само, спр. 50361-фп, арк. 103. Про участь у засіданнях Особливої наради свідчать протоколи, які зберігаються в ГДА МВС України.

17 лютого 1937 р. парторганізацією Прокуратури УРСР виключений із партії за «просування в своїх виступах та журналі ворожих теорій». В іншому звинуваченні акцентувалася спільна праця з Л. О. Крайнім, якого «не викрив як ворога народу». Однак уже 16 квітня 1937 р. Петровський райком КП(б)У м. Києва поновив Л. Г. Мальцева у членстві в партії¹⁰³. До лютого 1938 р. працював прокурором слідчого відділу Прокуратури УРСР. Згодом обвинувачувався як член «антирадянської правотроцькістської організації у системі органів прокуратури і суду на Україні»¹⁰⁴.

ПОЛЯКОВ-ОЛЬХІН МИХАЙЛО ІВАНОВИЧ Народився 1888 р. у Таганрозі. Українець. Закінчив приходське й 4-класне міське училища, юридичний факультет Харківського інституту народного господарства, навчався в мореплавній школі. Член РСДРП(б) із 1907 р. У 1904–1910 рр. працював на металургійному заводі та у залізничному депо Таганрога. Потім служив на флоті. У 1918–1920 рр. брав участь у боротьбі з німцями та Добровольчою армією на Кубані. З 1920 р. у Криму — займав керівні посади в органах ЧК, суду та юстиції: секретар ЧК, начальник особливого відділу, секретар ЦВК, голова Вищого судового контролю, завідувач відділу судоустрою і судового нагляду, член колегії НКЮ. У 1923 р. переїхав до Харкова. Працював у НКЮ УСРР на посадах т. в. о. прокурора, пізніше прокурора при НКЮ з нагляду за органами ДПУ (з 27 листопада 1923 по червень 1925 рр.), згодом на посаді прокурора НКЮ при Верховному Суду УСРР. Із 13 січня 1926 р., як уповноважений ЦК КП(б)У і РНК УСРР, був задіяний в організації виборчої кампанії. 21 квітня 1926 р. направлений у розпорядження ЦК КП(б)У¹⁰⁵.

САНІН (БАРОН) МИХАЙЛО ЮХИМОВИЧ Народився 5 листопада 1899 р. у Малоархангельському повіті Орловської губернії. Єврей. Член РКП(б) із лютого 1918 р.

¹⁰³ ЦДАГО України, ф. 263, спр. 872, т. 2, арк. 20.

¹⁰⁴ ГДА СБ України, ф. 16, оп. 31, спр. 87, арк. 28–47.

¹⁰⁵ ЦДАВО України, ф. 288, оп. 7, спр. 1292.

У 1913–1917 рр. юнга, матрос 2-го класу на суднах далекого плавання. Брав участь у Першій світовій війні (Румунський фронт). У 1918–1919 рр. був червоногвардійцем в Одесі, служив у Червоній армії. З 1920 р. — у морській міліції та військах ВНУС. Із 4 липня 1921 по липень 1924 рр. — на різних посадах у військах ВЧК–ОГПУ: начальник 3-го Севастопольського району військ ВЧК; заступник військового комісара Донецької дивізії військ ВЧК; військовий комісар, начальник політсекретаріату військ ВЧК Криму; інспектор військ ДПУ республіки у м. Москві; комісар, начальник політсекретаріату військ ДПУ і член Верховного трибуналу Киргизької СРР (м. Оренбург); начальник політсекретаріату Чорноморського флоту ДПУ. З липня по вересень 1924 р. — помічник військового прокурора Чорноморського флоту і військ Криму.

Після демобілізації за рішенням ЦК КП(б)У направлений у розпорядження НКЮ УСРР. З 15 жовтня 1924 по 1 серпня 1925 рр. — помічник подільського губпрокурора. Згідно наказу № 231 від 26 серпня 1925 р., із 1 серпня того року призначений прокурором НКЮ по 3-му підвідділу прокуратури, хоча фактично працював у 4-му підвідділі з нагляду за ДПУ¹⁰⁶. Із 5 березня 1926 р. за власним бажанням направлений у розпорядження ЦК КП(б)У.

Згідно з характеристикою, наданою завідувачем 4-го підвідділу С. Я. Янським у березні 1926 р.: «Тов. Санін знаєт советское законодательство. Возложенную на него работу выполнял аккуратно, проявил себя человеком исполнительным и трудолюбивым»¹⁰⁷.

ХОМИЧ Поляк. Член РКП(б) із 1926 р. Працював прокурором у спецправах прокуратури республіки (орієнтовно з 1937 до лютого 1938 рр.). Знятий із роботи в лютому 1938 р. Стосовно нього проводилася перевірка, оскільки його брати перебували під арештом, а він сам працював разом із заарештованими Г. А. Железногорським, Л. О. Крайнім і Б. М. Шрифтовим-Шрифтеликом.

¹⁰⁶ ЦДАВО України, ф. 288, оп. 7, спр. 1473, арк. 53.

¹⁰⁷ Там само, спр. 1473 (є фото), арк. 69.

ШРИФТОВ-ШРИФТЕЛИК БЕНЦІОН МОЙСЕЙОВИЧ Народився 10 серпня 1902 р. у м. Старокостянтинів (нині Хмельницької області). Єврей. Батько був муляром, помер у березні 1935 р. Сам Б. М. Шрифтов-Шрифтелик із 13-річного віку працював на консервній фабриці. У 1917 р. вступив до одеської червоної гвардії, згодом у РСЧА. Із 1919 р. член РКП(б).

До 1926 р. — політрук однієї з військових частин у Харкові. У 1926 р. через хворобу демобілізувався, перейшовши на роботу в органи юстиції. З 2 серпня 1926 по 16 березня 1928 рр. — помічник кременецького окрпрокурора. Відповідно до наказу НКЮ УСРР № 103 від 6 квітня 1928 р., Б. М. Шрифтова-Шрифтелика з 16 березня того року призначено старшим помічником шепетівського окрпрокурора. Згідно наказу НКЮ УСРР від 17 грудня 1928 р. — звільнений з цієї посади з 11 грудня 1928 р. 23 січня 1929 р. призначений старшим помічником окружного прокурора Сумського округу. Певний час у квітні 1930 р. виконував обов'язки сумського окрпрокурора.

З 21 грудня 1930 р. обіймав посаду ржищевського дільничного прокурора, а з травня 1931 р. — член Верховного Суду УСРР. У 1931–1932 рр. — помічник, згодом виконуючий обов'язки житомирського міжрайпрокурора. З 13 червня 1932 р. Б. М. Шрифтов-Шрифтелик — заступник харківського облпрокурора з нагляду за ДПУ.

У вересні 1934 р. очолив створену на базі Київської облпрокуратури прокуратуру Дніпровського басейну¹⁰⁸. Відповідно до наказу № 280 по Прокуратурі СРСР від 10 травня 1935 р., його було звільнено з посади виконуючого обов'язки прокурора Дніпровського басейну і направлено в розпорядження союзної прокуратури¹⁰⁹.

Згідно наказу НКЮ та ГПР УСРР № 249 від 16 червня 1935 р., Б. М. Шрифтова-Шрифтелика призначено прокурором НКЮ УСРР¹¹⁰ відділу спецпрокуратури під керівництвом Л. О. Край-

¹⁰⁸ ЦДАГО України, ф. 263, спр. 32103-фп, т. 1, арк. 21, 32.

¹⁰⁹ Там само, т. 2, арк. 14.

¹¹⁰ Там само, арк. 51.

нього¹¹¹. 15–23 березня 1937 р. — виконуючий обов'язки начальника відділу у спецсправах Прокуратури УРСР. Згідно наказу Прокуратури УРСР № 92 від 31 березня 1937 р., Б. М. Шрифтова-Шрифтелика звільнено з посади у зв'язку з проведенням щодо нього розслідування¹¹².

15 липня 1937 р., згідно постанови загальних зборів парт-організації Прокуратури УРСР, його було виключено з ВКП(б) як «троцькіста-дворушника», а вже наступного дня, згідно санкції прокурора Дніпровського басейну, — заарештовано¹¹³. Б. М. Шрифтова-Шрифтелика звинувачували в посадових злочинах, троцькізмі та зв'язках із контрреволюціонерами, що кваліфікувалося ст. 54-10 і 54-11 КК УРСР. 19 липня 1937 р. було проведено експертизу книг з особистої бібліотеки заарештованого й визнано, що 117 із них «шкідливі», а 16 — «явно контрреволюційного змісту»¹¹⁴.

28 липня 1937 р. прокурор Дніпровського та Дніпро-Двінського басейну оголосив постанову про притягнення Б. М. Шрифтова-Шрифтелика як обвинуваченого за статтями 54-10, 97 і 196 КК УРСР. Однак сам він своєї провини не визнав¹¹⁵.

Згідно постанови прокурора від 29 липня 1937 р., справу Б. М. Шрифтова-Шрифтелика було передано для подальшого розслідування до 6-го відділу УДБ НКВС УРСР. Підставою стала причетність обвинуваченого до «контрреволюційної організації»¹¹⁶. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 10 лютого 1938 р. за співчуття троцькістам та контрреволюційну діяльність Б. М. Шрифтова-Шрифтелика було ув'язнено у виправно-трудоному таборі строком на п'ять років¹¹⁷.

¹¹¹ ЦДАГО України, ф. 6, спр. 32103-фп, т. 1, арк. 12.

¹¹² Там само, арк. 10, 21; ГДА СБ України, ф. 263, спр. 43197-фп, т. 1, арк. 274–274 зв.

¹¹³ ЦДАГО України, ф. 6, спр. 32103-фп, т. 1, арк. 1–2.

¹¹⁴ Там само, т. 2, арк. 121, 129, 135.

¹¹⁵ Там само, арк. 156–159.

¹¹⁶ Там само, арк. 165.

¹¹⁷ Амонс А.І., Абраменко Л.М. Репресовані прокурори в Україні... – С. 118.

Після відбуття покарання здобув вищу юридичну освіту, займався викладацькою та науковою діяльністю.

ЮШКЕВИЧ ОЛЕКСАНДР ФЕОФІЛОВИЧ Народився у 1895 р. Член РКП(б) із 1920 р. Працював прокурором НКЮ з нагляду за органами ДПУ з 1 вересня 1929 по 2 березня 1930 рр. Член колегії НКЮ з 2 березня 1930 р. Брав участь у засіданнях Особливої наради при колегії ДПУ УСРР (січень 1930 р.)¹¹⁸.

ЯНСЬКИЙ САУЛ ЯКИМОВИЧ Народився 21 листопада 1896 р. у Ромнах. Єврей. Член РКП(б) із 1919 р. Навчався у громадській школі (до 1913 р.), закінчив Прилуцьке комерційне училище (у 1918 р.), Харківський інститут народного господарства (навчався з 1924 р. під час роботи в НКЮ).

Із грудня 1919 по травень 1920 рр. — завідувач Прилуцького повітового відділу юстиції¹¹⁹. З 16 серпня 1920 р. в НКЮ УСРР: консультант судово-слідчого відділу, виконуючий обов'язки помічника завідувача підвідділу судоустрою і судового контролю, управляючий справами й секретар колегії НКЮ, т.в.о. завідувача відділу верховного судового контролю, заступник члена верховного касаційного трибуналу, завідувач кримінального відділення судового контролю.

Із 4 грудня 1922 р. у прокуратурі НКЮ УСРР: т.в.о. заступника, заступник завідувача відділу прокуратури. З 6 лютого 1923 р. здійснював нагляд за органами ДПУ: прокурор НКЮ по відділенню нагляду за дізнанням і слідством (по ДПУ) (наказ НКЮ УСРР від 6 лютого 1923 р. № 31¹²⁰). 4 вересня 1923 р. призначено т.в.о. завідувача відділення з нагляду за дізнанням і слідством із виконанням своїх прямих обов'язків, тобто нагляду за ДПУ (наказ НКЮ УСРР № 216¹²¹). Із 5 вересня 1923 р. — т.в.о. помічника прокурора республіки з нагляду за дізнанням

¹¹⁸ ЦДАВО України, ф. 8, оп. 16, спр. 2, арк. 2.

¹¹⁹ Там само, ф. 288, оп. 7, спр. 1962, арк. 6.

¹²⁰ Там само, арк. 19 зв.; ф. 8, оп. 1, спр. 1495, арк. 11.

¹²¹ Там само, арк. 27; ф. 8, оп. 1, спр. 1495, арк. 115 зв.

і слідством (наказ НКЮ УСРР № 217¹²²). 19 листопада 1923 р. призначено прокурором НКЮ з нагляду за органами ДПУ (наказ НКЮ УСРР № 291). 5 грудня 1923 р., згідно з наказом НКЮ УСРР № 309, С. Я. Янського призначено т.в.о. завідувача підвідділу прокуратури з нагляду за органами ДПУ¹²³. Із 27 серпня 1924 до 1 квітня 1926 рр. завідувач 4-го підвідділу відділу прокуратури НКЮ УСРР.

На підставі рішення оргнаради НКЮ УСРР від 30 січня 1926 р. пропонувалося звільнити С. Я. Янського з посади завідувача 4-го підвідділу. Спочатку планувалося перевести його на посаду прокурора Сталінського округу, але, оскільки це питання не було погоджене з місцевими установами, цю кандидатуру не розглядали. Згодом було прийняте рішення про призначення С. Я. Янського прокурором кримінально-касаційної колегії Верховного Суду (наказ № 29 від 4 лютого 1926 р.¹²⁴). Однак до призначення наступного керівника 4-го підвідділу, згідно з наказом НКЮ УСРР № 43 від 18 лютого 1926 р., його залишили на попередній посаді¹²⁵.

Із 1 квітня¹²⁶ до 15 червня 1926 р. — прокурор кримінально-касаційної колегії Верховного Суду УСРР і заступник завідувача 5-го підвідділу прокуратури. З 7 липня 1926 р. — помічник прокурора республіки. Із 15 червня 1926 по 1 січня 1928 рр. — завідувач 2-го підвідділу прокуратури, помічник генерального прокурора республіки. З 16 липня 1926 р. — член кодифікаційної наради НКЮ. Із 8 вересня 1926 р. — член комісії для попередньої розробки виборчого законодавства та інструкції щодо порядку проведення виборів до рад. 1935 р. С. Я. Янського призначено головним водним прокурором СРСР. У 1937 р. він — радник при повноважному представництві СРСР у США¹²⁷. 28 червня 1932 р. нагороджений знаком 10-річчя прокуратури.

¹²² ЦДАВО України, ф. 8, оп. 1, спр. 1495, арк. 113 зв.

¹²³ Там само, арк. 160.

¹²⁴ Там само, ф. 288, оп. 7, спр. 1962, арк. 63–64, 66.

¹²⁵ Там само, арк. 68.

¹²⁶ Там само, арк. 70, 72.

¹²⁷ ГДА СБ України, спр. 38601-фп, т. 1, арк. 30.

**СЕКРЕТАРІ (РЕФЕРЕНТИ),
ДІЛОВОДИ (КАНЦЕЛЯРСЬКІ ПРАЦІВНИКИ)**

**ВАНАСЕК
МАРІЯ
КОСТЯНТИНІВНА** Народилася 1910 р. Росіянка. Освіта нижча, за фахом — стенографіст. Стаж роботи — з 1932 р. Обіймала посаду референта в НКЮ УСРР з 10 листопада 1934 (наказ НКЮ УСРР № 55 від 14 листопада 1934 р.) по 23 липня 1936 рр. (наказ № 91 від 23 липня 1936 р.)¹²⁸. Із листопада 1936 р. працювала стенографістом (понад штат) відділу у спецсправах Прокуратури УСРР.

**ОРЛОВА-
БАХМУТСЬКА
РУФЬ САУЛІВНА** Народилася 1905 р. Єврейка. Безпартійна. Освіта середня¹²⁹. Працювала секретарем сектору у спецсправах з 19 вересня 1934 (наказ НКЮ УСРР № 33 від 29 вересня 1934 р.) до 11 лютого 1935 рр. (наказ НКЮ УСРР № 7 від 28 лютого 1935 р.).

**РУДЕНКО
СЕМЕН
ВАСИЛЬОВИЧ** Народився 1 березня 1901 р. в с. Макарів Яр Ново-світловського району Луганського округу Донецької губернії (так у документі — *Авт.*). Українець. Освіта нижча. У 1911 р. закінчив народну школу. Із 1914 р. проживав у Луганську, працював робітником прокатного цеху паровозобудівного заводу Гартмана. У 1916–1917 рр. — переписувач земської управи міста Луганська. 1919 р. пішов добровольцем у Червону армію. Демобілізований у травні 1924 р.

На роботу в прокуратуру направлений ЦК КП(б)У. Із 8 червня по 15 липня 1924 р. працював діловодом відділу прокуратури НКЮ УСРР, з 15 липня по 20 жовтня 1924 р. — секретарем, з 20 жовтня по 1 листопада 1924 р. — діловодом 4-го підвідділу прокуратури з нагляду за ДПУ. Із 1 листопада 1924 по 11 березня 1925 рр. — секретар комслужбовців НКЮ УСРР, згодом стажист слідчої частини НКЮ при Верховному Суді УСРР. Протягом травня–грудня 1925 р. навчався на Харківських короткотермінових юридичних курсах. Потім на роботі в окружних прокуратурах: із 19 грудня 1925 по 30 травня 1928 рр. — по-

¹²⁸ ЦДАВО України, ф. 8, оп. 16, спр. 777, арк. 12.

¹²⁹ Там само, арк. 44.

мічник ізюмського окрпрокурора, після цього переведений на посаду помічника шевченківського окрпрокурора¹³⁰.

**СТАХЕЙКО
ФЕДІР
ГРИГОРОВИЧ** Народився 1903 р. у Мозирському повіті Мінської губернії. Українець. Освіта нижча — закінчив радянську трудову школу 2-го ступеня. Член КСМУ. На роботу в прокуратуру направлений ЦК КП(б)У. Із 4 серпня по 20 жовтня 1924 р. обіймав посаду діловода 4-го підвідділу прокуратури, з 22 жовтня 1924 по 5 жовтня 1925 рр. працював діловодом адміністративно-фінансового відділу НКЮ УСРР. Навчався у Харківському сільськогосподарському інституті. Звільнився з роботи в НКЮ 5 жовтня 1925 р. за власним бажанням¹³¹.

СТЕБЛОВ Є.(?)М. Фактично допущений до виконання обов'язків секретаря 4-го підвідділу прокуратури НКЮ УСРР з 24 квітня 1924 р. із подальшим проведенням цього рішення через центральну атестаційну комісію НКЮ УСРР згідно наказу республіканського Наркомату юстиції № 448 від 29 квітня 1924 р.¹³² Справи від попереднього секретаря — М. А. Володимирської-Романової — прийняв 5 травня 1924 р.¹³³, а затверджений на посаді з 7 травня 1924 р., згідно наказу НКЮ УСРР № 463 від 13 травня 1924 р.¹³⁴ Звільнений зі служби, виключений зі списків НКЮ та відряджений до Харківського губкому КП(б)У згідно з наказом НКЮ УСРР № 515 від 2 липня 1924 р.¹³⁵

**ХЕЙФЕЦ
АСЯ
СОЛОМОНІВНА** Народилася 1897 р. Єврейка. Зарахована на канцелярську роботу до 4-го підвідділу прокуратури НКЮ УСРР наказом НКЮ УСРР № 442 від 22 квітня 1924 р.¹³⁶

¹³⁰ ЦДАВО України, ф. 288, оп. 7, спр. 1440.

¹³¹ Там само, спр. 1600.

¹³² Там само, ф. 8, оп. 2, спр. 1457, арк. 41.

¹³³ Там само, ф. 288, оп. 7, спр. 260, арк. 19.

¹³⁴ Там само, ф. 8, оп. 2, спр. 1457, арк. 44 зв.

¹³⁵ Там само, арк. 66.

¹³⁶ Там само, арк. 39 зв.

ШОХЕР ЯКІВ СОЛОМОНОВИЧ Народився 1901 р. у Кобеляках Полтавської губернії. Єврей. У 1919 р. закінчив Кобеляцьку гімназію, 1926 р. — правовий факультет Харківського інституту народного господарства. У 1919–1922 рр. обіймав посади секретаря Кобеляцького відділу праці та соціального забезпечення; завідувача загальним підвідділом Першої запасної особливої продовольчої комісії з постачання армій Західного фронту; секретаря виробничо-технічного відділу Полтавської губернської ради народного господарства; секретаря Полтавського губернського відділу соціального забезпечення. З 1922 р. — викладач Харківського губвідділу політпросвіти.

Із 17 березня 1925 по 16 серпня 1926 рр. — секретар 4-го підвідділу прокуратури НКЮ УСРР. Звільнився за власним бажанням. За характеристикою, яка була надана йому завідувачем 4-м підвідділом С. Я. Янським, «проявив себе як людина безумовно чесна, працездатна, виконував добре свої обов'язки, зміг практично застосувати своє юридичне знання на роботі, що йому окремо доручалася, узагалі ні у чому ганебному помічений не був. Тов. Шохер користувався також певною політичною довірою підвідділу; звільнився з посади за власним бажанням із матеріальних міркувань»¹³⁷.

* * *

Отже, огляд організаційно-штатної структури і персонального складу прокурорського нагляду за органами ДПУ–НКВС дає підстави твердити про тенденцію щодо кількісного зростання цього підрозділу, а також засвідчує наступність як у питаннях його організаційно-структурної побудови, так і стосовно комплектування кадрами. Слід також відзначити відносну стабільність персонального складу в 1926–1930 рр. і певну плінність в інші періоди. Ці обставини зумовлювалися, з одного боку, організаційним становленням системи прокурорського нагляду за органами державної безпеки, що відбувалося впродовж 1922–1925 рр., з іншого — активізацією участі представників прокурорського нагляду у здійсненні репресивної

¹³⁷ ЦДАВО України, ф. 288, оп. 7, спр. 1913, арк. 34.

політики і проведенням партійно-державним керівництвом країни у середині та другій половині 1930-х рр. репресивних заходів щодо самих працівників прокуратури.

Водночас поглибленого наукового опрацювання потребує проблема персоналій прокурорського нагляду за органами державної безпеки. У статті, враховуючи її обмежений обсяг, було наведено біографічні дані не всіх працівників прокурорського нагляду, а переважно тих, професійний і життєвий шлях яких узагалі або недостатньо повно висвітлювався у спеціальній науковій літературі. Відтак детальне дослідження цих питань має стати предметом подальших наукових пошуків.

* * *

Нижче публікуються деякі документи, що ілюструють процес створення системи прокурорського нагляду за діяльністю ДПУ УСРР.

№ 1

Витяг із наказу НКЮ УСРР № 71 про заснування посади помічника прокурора УСРР із нагляду за діяльністю ДПУ УСРР

23 березня 1923 р.

[...]

§ 2

Объявляется для сведения и исполнения выписка из протокола № 13 закрытой части заседания Совета народных комиссаров «О директивах штатной комиссии при УпНКтруде»: признать необходимым учреждение при наркомюсте особой должности Помощника Прокурора Республики по надзору за деятельностью ГПУ.

Считать желательным при выработке ведомственных штатов, в частности Наркомюста, предусмотреть или создание секретной части или какой-либо иной порядок, вполне обеспечивающий ведение и хранение секретных дел, окончательное рассмотрение этого вопроса связать с общим докладом о работе штатной комиссии.

[...] Основание: распоряжение наркомюстиции

[...] П. п. Наркомюст Н. Скрыпник

С подлинным верно:
Завстолом личного состава*

*ЦДАВО України, ф. 8, оп. 1, спр. 1315, арк. 19–19 зв.
Завірена копія. Машинопис.*

№ 2

Витяг із наказу НКЮ УСРР № 291 про штати підвідділу з нагляду за органами ДПУ УСРР

19 листопада 1923 р.

Согласно постановления СНК, объявляются твёрдые штаты НКЮ:

[...] IV. Отдел прокуратуры.

[...] г) П/отдел надзора за органами ГПУ

87. Зав. п/отделом ..... 1 ..... вакансия

88. Прокурор ..... 1 ..... т. Янский

89. Секретарь ..... 1 ..... т. Романова

90. Делопроизводитель ..... 1 ..... т. Абрамов-Малютин

[...] Основание: постановление СНК и распоряжение Зам. Наркомюстиции тов. Рейхеля

Подлинный подписал Наркомюстиции Н. Скрыпник

С подлинным верно: Завканц**

*ЦДАВО України, ф. 8, оп. 1, спр. 1495, арк. 153–154 зв.
Завірена копія. Машинопис.*

№ 3

Витяг із постанови ВУЦВК «Про доповнення "Положення про НКЮ"»

21 листопада 1923 р.

Всеукраїнський Центральний виконавчий комітет постановляє:

* Підпис нерозбірливий.

** Підпис нерозбірливий.

[...] 2. Доповняючи арт. 13-й зазначеного положення, організувати в складі відділу Прокуратури П/відділ догляду за органами ДПУ.

Харків, дня 21-го листопада 1923 р.

Голова Всеукраїнського центрального виконавчого комітету

Петровський

Секретар ВУЦВК В. Єрмощенко

Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України. – 1923. – № 38. – Ст. 523.

№ 4

Витяг із постанови РНК УСРР «Про структуру та штати НКЮ»

21 листопада 1923 р.

Рада Народних Комісарів постановила:

Затвердити структуру та штати Народного комісаріату юстиції в такому складі.

[...] IV. Відділ Прокуратури:

[...]

4) підвідділ догляду за органами ДПУ:

Завідувач п/відділу —

Помічник Прокурора Республіки 1

Прокурорів при НКЮ 2

Секретар п/відділу 1

Діловод 1

Разом 5 ч.

[...]

Харків, 13 листопада 1923 р.

Заступник голови Ради народних комісарів М. Фрунзе

За керуючого справами Раднаркому І. Стрілков

За секретаря РНК А. Дуделіт

Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України. – 1923. – № 39. – Ст. 533.

